

کتابداری و اطلاع‌رسانی در ژاپن

یانگ وان کیم، استاد دانشگاه دانشکده اطلاع‌رسانی دانشگاه سوگوکادای - ژاپن
تالیف و ترجمه: رضا اردلان
مدیر اطلاع‌رسانی

مقدمه

هدف از این مقاله، بررسی وضعیت فعلی کتابداری و اطلاع‌رسانی در ژاپن با تاکید بر سر فصل دروس و نیز اشاراتی در باب رشد پرشتاب این حوزه است. موضوعات و مباحث مهم دیگری نیز در این جا مورد بررسی قرار می‌گیرد.

هدف از علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، ارتقای کیفیت خدمات اطلاعات و تضمین تربیت نیروی انسانی حرفه‌ای است.

مدارس کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشجویان را برای وظایف حرفه‌ای آماده می‌کنند که لازمه آن در هم آمیختن آموزش و مهارت است. تاثیر متقابل واقعیت‌های اجتماعی، اقتصادی و تکنولوژیکی هر محیطی که باعث یادگیری می‌شود، بر آموزش و تمرین تاثیر می‌گذارد. این روند در ژاپن پر شتاب بوده است. نقطه آغاز آن، در ابتدای قرن بیستم و بلوغ آن در دهه ۱۹۵۰ بود. پیش از ۱۹۵۱ آموزش کتابداری در ژاپن به لحاظ دامنه و محتوا نیمه حرفه‌ای بود.

انجمن کتابداری ژاپن، اولین دوره آموزش دو هفته‌ای را برای کارکنان کتابخانه‌ها در ۱۹۰۳ آغاز کرد. سپس این دوره از سوی دانشگاه توکیو (دانشگاه سلطنتی توکیو) با برگزاری سخنرانی‌های کتابداری تداوم یافت. اما تا سال ۱۹۲۱ آموزش کتابداری به صورت واقعی تحقق نیافت. در این سال وزارت آموزش ژاپن انستیتوی آموزش کتابداران را تاسیس کرد و یک دوره یک ساله آموزش کتابداری برای دانش‌آموزان دبیرستان‌ها برگزار کرد. بعدها نام این موسسه به «کالج ممتاز ملی کتابداری» تغییر یافت. گام بعدی، تاسیس بخش جامعه‌شناسی دانشگاه توکیو بود. این دانشگاه از سال ۱۹۵۰ به بعد دوره‌های آموزش کتابداری ارائه می‌کند.

آنچه که امروزه آموزش رسمی و حرفه‌ای کتابداری خوانده می‌شود، از ۱۹۵۱ به بعد در مدرسه کتابداری ژاپن که امروزه مدرسه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه «کیو» است، آغاز گردید. اینجا اولین مدرسه جامع کتابداری در سطح برنامه‌های دانشگاهی برای کتابداران در ژاپن بوده است. مدت کوتاهی پس از این دانشگاه، تعداد دیگری از دانشگاه‌ها تاسیس گردیدند که می‌توان از دانشگاه کیوتو در ۱۹۵۱ و دانشکده آموزش توکیو در سال ۱۹۵۳ نام برد. این دانشگاه‌ها دارای دوره‌های تحصیلات تکمیلی و پایین‌تر از لیسانس است.

حرکت دوم توسعه در اواخر دهه ۱۹۶۰ به وقوع پیوست. در این دوره، دانشگاه کیو یک برنامه فوق

لیسانس دو ساله کتابداری را در سال ۱۹۶۷ به برنامه‌های درسی خود افزود. تاکید این برنامه بر اطلاع‌رسانی بود. دانشگاه کیو در دوره آموزشی پایین‌تر از لیسانس در سال ۱۹۶۸ تجدید نظر کرد و عبارت «علوم اطلاع‌رسانی» را به نام مدرسه کتابداری افزود.

در سال ۱۹۷۵ این مدرسه، برنامه‌ای در سطح دکترا ارائه کرد که اولین دوره در ژاپن محسوب می‌گردد. این دوره برای آموزش کارکنان پژوهشگر، کادر آموزشی و سایر مشاغل حرفه‌ای کتابداری و اطلاع‌رسانی بود. مواد درسی این دوره بر پژوهش و خدمات متکی بود.

یکی دیگر از حرکت‌های مهم در حوزه کتابداری در سال ۱۹۷۹ اتفاق افتاد، در این زمان، کالج ممتاز ملی کتابداری به «دانشگاه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» تبدیل گردید. این دانشگاه بیشتر شبیه کالج‌های آمریکایی است تا یک دانشگاه و تنها موسسه مستقل آموزش عالی است که به علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی اختصاص دارد. در این دانشگاه برنامه‌های دوره‌های کارشناسی با تاکید بر علوم و فنون ارائه می‌شود. از دانشگاه‌های دیگری که در ژاپن در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی فعالیت دارند، دانشگاه «چوو» و دانشگاه «آیچی شکوتوکو» هستند که در سال‌های ۱۹۸۱ و ۱۹۸۵ دانشکده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی را ایجاد کردند. یکی دیگر از جدیدترین دانشگاه‌ها، دانشگاه «سوگودای» است که ۱۹۹۴ تاسیس گردید. این دانشگاه، دانشکده منابع اطلاعات فرهنگی را پایه‌ریزی کرد که هدف از تاسیس آن، توسعه و تشویق پژوهش در زمینه‌های مختلف علوم اطلاع‌رسانی از طریق ارائه آموزش مهارت‌های آرشویی، مدیریت رکوردها، کتابداری و آرشیوداری است.

علاوه بر دانشگاه‌های فوق، که برنامه‌های جامعی ارائه می‌کنند، دویست دانشگاه و کالج معتبر دیگر در ژاپن فعال هستند. عمده این مراکز آموزشی، برنامه‌های درسی سنتی کتابداری ارائه نمی‌کنند. بیشتر این مراکز، بیست برنامه معتبر ارائه می‌کنند که در قوانین کتابداری ژاپن بر آن تاکید شده است. حدود نه دانشگاه دیگر نیز هست که دارای دوره‌های چهارساله در دانشکده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی است. حدود شش برنامه در دوره کارشناسی ارشد و سه دوره دکترا در کشور وجود دارد.

نتایج آخرین پژوهش که در سال ۱۹۹۵ در انجمن کتابداری ژاپن انجام شده نشان می‌دهد که ۲۶۴ موسسه ملی کتابداری در ژاپن وجود دارد. این

موسسات برنامه‌های کتابداری ارائه می‌کنند و سالانه حدود ۱۰/۰۰۰ نفر از این موسسات فارغ التحصیل می‌شوند.

صلاحیت‌های قانونی کتابداران

بر طبق قوانین ژاپن که در سال ۱۹۵۰ به اجرا درآمد و در سال ۱۹۹۶ مورد تجدید نظر قرار گرفت، کتابداران حرفه‌ای دارای صلاحیت «شیشو» و دستیاران آنها «شیشوهو» خوانده می‌شوند. شرایط احراز برای مشاغل کتابداری به شرح زیر است:

اصل ۵: شرایط احراز کتابداران و دستیاران کتابدار
۱. شخصی که متقاضی پست کتابدار است باید یکی از شرایط زیر را داشته باشد:
الف) فارغ التحصیل یکی از دانشگاه‌ها یا کالج‌های فنی باشد و برنامه‌های آموزشی اصل ۶ این قانون را گذرانده باشد.

ب) فارغ التحصیل یکی از دانشگاه‌ها باشد و دوره‌های کتابداری را گذرانده باشد.

ج) اشخاصی که دارای تجربه کاری دستیار کتابدار برای مدت بیش از سه سال باشند (از جمله کارکنان کتابخانه ملی مجلس و کتابداران دانشگاهی که معادل دستیار کتابدار هستند) باید یک دوره آموزشی را طبق اصل ۶ قانون گذرانده باشند.

اصل ۶: برنامه‌های آموزشی برای کتابداران و دستیار کتابدار

۱. برنامه‌های آموزشی برای کتابداران و دستیاران کتابدار از سوی دانشگاه‌ها بر طبق تقاضای وزیر آموزش ارائه می‌شود.

۲. دوره‌ها، واحدهای درسی، و سایر موضوعات ضروری باید طبق تشخیص وزارت تعیین شود. بنابراین دانشجویان باید حداقل بیست واحد را بگذرانند.

۳. وزارت آموزش بر شرایط احراز و آموزش کتابداران نظارت می‌کند و سطح کتابداران و دستیاران کتابدار را مطابق با شرایط قانون کتابداری تایید می‌کند.

۴. علاوه بر شرایط حرفه‌ای، کتابدارانی که در کتابخانه‌های عمومی و ملی کار می‌کنند، باید آزمایش‌های خدمات مدنی را برای جایابی رسمی عمومی بگذرانند. کتابدار - معلم (شیشو - کیویو) نیز باید شرایط موجود در قانون کتابداری را داشته باشند. آن دسته از فارغ التحصیلانی که گواهینامه تدریس دارند و دوره‌های آموزشی متناسب را در دانشگاه یا کالج پشت سر گذاشته‌اند، به آنها «شیشو کیویو» گویند.

برنامه‌های آموزشی

آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ژاپن دارای سطوح متنوع است. دانشجویان ملزم هستند که ۱۲۴ واحد درسی را در طول چهار سال دوره تحصیلی بگذرانند و در پایان دوره، برای دریافت درجه لیسانس هنرها، پایان نامه بگذرانند. دانشجویان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی به دریافت دانشنامه لیسانس کتابداری با گرایش هنرها یا هنر و علوم و گواهینامه «صلاحیت کتابداری» دریافت می‌کنند.

استانداردهای انجمن دانشگاهی ژاپن که استانداردهای آموزش و کتابداری است در ۱۹۵۴ به تصویب رسیده است. این استاندارد تصریح می‌کند که دانشجویان کتابداری باید ۳۸ واحد دروس حرفه‌ای را بگذرانند که این دروس شامل مواد پایه، رسانه‌ها، دروس کاربردی، دروس سازماندهی اطلاعات و دروس سیستم‌های اطلاعاتی است. در کنار دروس تئوری، کارورزی تجربی یا عملی ضروری است. اگرچه حدود ۲۶۰ دانشگاه، کالج و مدرسه عالی در ژاپن دروس و برنامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی ارائه می‌کنند، اما تعداد موضوعات درسی بسیار محدود است. دروس ارائه شده به لحاظ محتوا فقط جویگویی نیازهای دولتی برای دریافت گواهی نامه حرفه‌ای کتابداری یا مجوز کتابدار معلم است.

تعداد دوره‌های درسی مبتنی بر اطلاعات در کالج‌ها و دانشگاه‌های کتابداری به سرعت در حال افزایش است اما بیشترین تاکید بر علوم کامپیوتر و امور بازرگانی است تا کتابداری.

استانداردهای آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی به طور اصولی در حرفه کتابداری مورد قبول قرار گرفته است، اما از نظر کاربرد الزام قانونی ندارد. تعریف وظایف و مسئولیت‌های کتابداران حرفه‌ای و نیز ویژگی‌های احراز صلاحیت در یک جامعه اطلاعاتی مانند کشور ژاپن کار دشوار است.

برنامه‌های درسی جدید

منابع فرهنگی در سال ۱۹۹۴ در دانشگاه سوروگودای ایجاد شد. این دانشگاه وظیفه آموزش و پژوهش منابع اطلاعاتی فرهنگی را از بعد نظری و عملی انجام می‌دهد. این دانشگاه متخصصان اطلاعات، کتابداران، آرشیویست‌ها، مدیران اطلاعات، مهندسان نرم‌افزار و مدیران سیستم‌ها را برای استخدام در بخش‌های اطلاعاتی جامعه پیشرفته ژاپن تربیت می‌کند.

این دانشکده دارای دو بخش است که هر یک دارای دو بخش تخصصی به قرار زیر است:

- بخش مدیریت منابع اطلاعاتی حسگر*
- دروس مدیریت منابع اطلاعات دیداری و شنیداری و صوتی
- دروس مدیریت اطلاعات توریسم و گردشگری
- بخش مدیریت منابع اطلاعاتی دانش
- برنامه مدیریت کتابداری و اطلاع‌رسانی
- برنامه مدیریت رکوردها و آرشیو

دانشکده

همگان بر این باورند که سودمندی اهداف، برنامه‌های درسی و امکانات فیزیکی یک موسسه آموزشی چندان تعیین کننده نیست، بلکه مطلوبیت و موفقیت یک برنامه متکی بر کیفیت علمی دانشکده است. در ژاپن ۴۹۱ دانشکده تمام وقت و ۷۹۴ دانشکده نیمه وقت در ۲۶۴ دانشگاه فعالیت دارند. حجم فعالیت‌های آموزشی در این دانشگاه‌ها بسیار بالاست و دانشگاه‌ها فرصت بسیار کمی برای پژوهش و پیشرفت‌های حرفه‌ای دارند. دانشگاه‌ها به اساتید مجرب اطلاع‌رسانی نیاز دارند. بیشتر برنامه‌های درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی ژاپن در سطح کارشناسی است. فقط شش دانشگاه، برنامه‌های تحصیلات تکمیلی ارائه می‌کنند.

برنامه‌های دوره دکترا فقط در سه دانشگاه ارائه می‌شود که تعداد ثبت نام شوندگان بسیار محدود است. حداقل مدرک قابل قبول برای ادامه تحصیل در این دانشگاه، فوق لیسانس مرتبط است. دانشجویان دانشکده علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی ملزم به داشتن تجربه کافی کتابداری حرفه‌ای نیستند و بسیاری از دانشجویان با تکنولوژی اطلاعات نیز آشنا نیستند. اگر شرایط غیر از این می‌بود، تعداد دانشکده‌ها محدود و تقاضا برای اساتید با صلاحیت افزایش می‌یافت و فشار برای آموزش مبتنی بر اطلاعات نیز بیشتر احساس می‌شد.

استخدام فارغ التحصیلان

یکی از معیارهای موفقیت آموزش حرفه‌ای، تعداد فارغ التحصیلانی است که وارد این حرفه می‌شوند. در ژاپن وزارت آموزش با رعایت قوانین کتابداری سالانه ۱۰/۰۰۰ نفر کتابدار صلاحیت‌دار را وارد بازار کار می‌کند. کارگاه‌های آموزشی تابستانی طبق قوانین کتابداری سالانه حدود ۱۰۰۰ نفر کتابدار را جذب می‌کنند. تنها سه تا چهار درصد از فارغ التحصیلان صلاحیت دار در کتابخانه‌ها مشغول می‌شوند. عدم جذب فارغ التحصیلانی که جذب نشده‌اند، مشکلاتی را برای مدارس کتابداری، خود دانشجویان و حرفه کتابداری ایجاد کرده است. آموزش متخصصان اطلاع‌رسانی باید براساس نیاز حرفه‌ای به نیروی انسانی باشد. به طور کلی محتوای برنامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی و تعداد دانشجویان ثبت نام شده باید براساس بررسی ضرورت نیروی انسانی مورد نیاز جامعه باشد. همپای ارزشیابی

نیازهای نیروی انسانی، صلاحیت کتابداران باید مدون و برنامه ریزی شده باشد. متأسفانه تربیت بیش از حد نیروی انسانی اعم از متخصصان و کتابداران در حال افزایش است و احتمال افزایش کیفیت صلاحیت‌ها در آینده نزدیک، زیاد نیست.

فارغ التحصیلان دوره‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌توانند برای شغل‌یابی وارد بخش تجارت و صنعت شوند. مدارس کتابداری باید برای رفع مشکلات استخدامی، دانشجویان را با مهارت‌ها و دانش کافی در بازارهای کاری مشابه آشنا کنند.

نتیجه گیری

به تدریج که جامعه ژاپن اطلاعات مدار می‌شود، نیاز به متخصصان اطلاع‌رسانی بیشتر می‌شود. نیاز به متخصصان اطلاع‌رسانی در تمام حوزه‌ها در حال افزایش است. موفقیت در سیاست گذاری ملی برای برآوردن نیازهای جامعه اطلاع‌رسانی تا حد زیادی بستگی به آموزش حرفه‌ای کتابداری و اطلاع‌رسانی دارد.

تعیین نوع مهارت‌های مورد نیاز متخصصان آتی اطلاع‌رسانی باعث می‌شود تا دانشجویان مستعد و مطلع وارد بازار کار شوند و از طرفی آموزش مستمر کتابداری و اطلاع‌رسانی برای ترمیم زمینه‌های در حال تغییر این رشته از نیازهای اساسی است.

واضح است که اطلاعات دیجیتالی برای استفاده کنندگان اطلاعات مناسب‌تر است و برای متخصصان اطلاع‌رسانی ارزان‌تر. دسترسی به اطلاعات دیجیتالی از مالکیت آنها مهمتر است، اما این موضوع باید برای تشویق اشتراک به کار رود، نه رقابت. ما به متخصصانی نیاز داریم که در کتابخانه‌ها و محیط‌های اطلاعاتی بتوانند فعالیت کنند و بتوانند کار طراحی، ساخت و مدیریت سیستم‌های جدید و خدمات را به گونه‌ای انسان مدار انجام دهند.

در مسیر حرکت به سوی خدمات اطلاعاتی پیچیده، مستقل و چند رسانه‌ای، متخصصان اطلاع‌رسانی باید با خبرگان سایر حوزه‌های تخصصی همکاری نزدیک داشته باشند. تداوم همکاری متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با آرشیویست‌ها، مدیران رکوردها و متصدیان موزه از اهمیت بالایی برخوردار است. مدیریت تحول در جامعه اطلاعاتی ژاپن به ائتلاف بین موسسات فرهنگی نیازمند است. برای نیل به این مقصود باید همکاری بین حرفه‌های اطلاع‌رسانی و مرزهای ملی، پایه‌ریزی و تقویت شوند.

منابع و مراجع

1. Buckland, Michael K. ○, Education for Librarianship in the Next Century ±, Library Trends, Vol. 39 (1986): p. 777-788.
2. Stieg, Margaret. Change and Challenge in Library and Information Science Education. Chicago, American Library Association, 1991, 206 p.
3. Ito Miura, et. al ○, Daigaku Toshokan nochisiki besu toshokan Kyoiku, I, II (Knowledge Bases for Academic Librarians and Library Education) Toshokan Gakkai Nenpo (Annals of Japan Society of Library Science) Vol.37, no. 2 (1991), P. 49-63, No. 3 (1991), p. 103-116.
4. Yong Won Kim ○ Library and Information Science Education * Trends and Issues. ±, Library and information Science. No 30 (1992), p.115-131.
5. Nihon Toshokan Kyoikai (Education of Library and Information Science in Japan). 1995, 239 p.
6. Pemberton, J. M. C. R. Nugent ○, Information Studies: Emergent Field, Convergent Curriculum ±, Journal of Education for Library and Information Science. Vol 36, No. 2(1996), p 126 - 137.
7. Shuichi Yasuzawa. ○, Bunka Johogaku Kouchiku heno Teigen ±, Bunka Johogaku (Cultural Information Resources). Surugadai Daigaku Bunka Johogakubu Kiyou (Bulletin of the faculty of Cultural Information Resources). Vo 1.1 (1995), p. 3-5.